

İNGİLTERE'DEKİ TÜRKÇE KONUŞAN TOPLUMUN KONUŞMA DİLİNDE RASTLANILAN İKİLEMELER ÜZERİNE*

Ufuk Deniz AŞCI*

Özet

İngiltere'deki Türkçe konuşan toplum ifadesi, İngiltere'ye göç etmiş Kıbrıslı Türkleri, Türkiyeli Türkleri, Kürtleri ve diğer ülkelerden göç eden Türkleri kapsamaktadır.

Bugün İngiltere'de kayıtlı 170.000 civarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yaşamaktadır. Kayıtlı kişiler haricinde Türkiye'den çeşitli yollarla buralara gelenlerle beraber yaklaşık 200.000 civarında Türkiyelinin olduğu tahmin edilmektedir. Kıbrıs'tan göçen Türklerin nüfusu yaklaşık olarak 300.000'dir. Büyük Britanya'da toplam 500.000'e yakın Türkçe konuşan kişi vardır.

2012 yazında, Londra'da, burada yaşayan ve hâlâ baskın bir şekilde işlerini Türkçe ile halleden halkın dili ile ilgili inceleme yapma fırsatı bulduk. Türkçe konuşan toplumun dilinde iki dillilik (bilingualism) ve dil karışması (interference) olduğunu tespit ettik ve bu tespitlerimizi bir makale hâline getirip 2012'de yayımladık. Bunun dışında, İngiltere'de Türkçe konuşan toplumun konuşma dilinde -çok yaygın ve sayıca fazla olmasa da- bir sözcüğü Türkçe, diğeri İngilizce olan ilginç ikileme örnekleri tespit ettik.

Bu ikileme örnekleri, Eski Uygur Türkçesi döneminden (9'uncu yüzyıl) itibaren Türkçenin çeşitli yazma eserlerinde rastlanılan ikilemelere benzemektedir. İngiltere'de tespit ettiğimiz ikilemelerin, tarihî ve çağdaş Türkçe metinlerdeki ikileme örneklerinin oluşum süreci, görevi ve kullanım şekli hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İngiltere'deki Türkçe konuşan toplum, ikileme, Eski Uygur Türkçesi, Türkçede ikilemeler, İngiltere.

* Bu makale, Türk Dil Kurumu ve Selçuk Üniversitesinin ortaklaşa düzenlediği *Türk Dil Bilgisi Toplantıları-II Türkiye Türkçesi: Ses ve Şekil Bilgisi Sempozyumu'nda* (31 Ekim-1 Kasım 2014) bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, ufukdenizasci@selcuk.edu.tr.

ABOUT REDUPLICATION DUALS (HENDIADYOIN) ENCOUNTERED IN THE SPOKEN LANGUAGE OF THE TURKISH-SPEAKING COMMUNITY IN ENGLAND

Abstract

Turkish Speaking community expression covers Cypriot Turks emigrated to England, Turkish Turks Kurdish and Turkish migrants from other countries. Today registered around 170,000 Turkish Republic citizens live in England. Except from the registered person it is estimated that there are approximately 200.000 Turkish came to the place along with a variety of ways from Turkey. Population of Turks who migrated from Cyprus approximately 300,000. Today there are close to 500,000 Turkish-speaking people in U.K.

In the summer of 2012, we have found opportunity to study the language used by people predominantly in a way related to handle their jobs still with Turkish. We have determined bilingualism and interference in the language used by Turkish-speaking community and published an article in 2012, brought into our this determination. Except that we have found other examples of interesting reduplication duals consisted of a word of Turkish and English together and -not numerous widely spoken language in the UK-, in the language of Turkish-speaking community.

Examples of this reduplication duals, is similar to the Old Uyghur Turkish period (9th century) from the reduplication duals that observed in the various manuscripts of Turkish. Reduplication duals (hediadyoins) that we determined in England offer important clues about the role, usage and historical process and the formation of the modern Turkish reduplication duals (hediadyoins) sample text.

•

Key Words

Turkish-speaking Community in England, Reduplication dual, hediadyoin, Old Uyghur Turkish, Reduplication dual (hediadyoin) in Turkish, England.

1. İkileme Nedir?

İkilemeler,

- a) Aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle,
- b) Anlamları birbirlerine yakın veya aynı anlam dairesindeki iki (veya daha fazla) sözcüğün tekrar edilmesiyle,
- c) Anlamca birbirlerine zıt iki (veya daha fazla) sözcüğün tekrar edilmesiyle,
- d) Bünyelerindeki sesleri birbirlerine benzeyen iki (veya daha fazla) sözcüğün tekrar edilmesiyle,
- e) Genellikle sesçe uyum içindeki iki (veya daha fazla) sözcüğün tekrar edilmesiyle oluşturulan;
 - a) Anlamı sağlamlaştırmak,
 - b) Anlatımın gücünü arttırmak,
 - c) Kavramı/kavramları açıklamak veya zenginleştirmek,
 - d) Anlama ahenk kazandırmak, söyleyişe özel bir kimlik ve güzellik katmak için kullanılan kalıp ifadelerdir.

İkilemeler için Osmanlıcada *atf-ı tefsiri*, *terkib-i ihmâli*, *mühhmelât*; Fransızcadare *doublement*, *hendiadyoin*; İngilizcedere *duplication dual*, *hendiadyoin* ve Almandadere *doppelung*, *zwillingsformen*, *hendiadyoin* terimleri kullanılır.

İkilemelerde iki, üç hatta dört (Tuna 1986: 187) sözcük kullanılabilir ve fakat bu sözcükler tek sözcük gibi bir anlam ifade ederler. İkilemeyi oluşturan sözcükler, anlam bakımından aynı kavram dairesindedir. Bu sözcüklerin diğer bir özelliği, genellikle sesçe uyum içinde olmalarıdır.

İkilemeler ses ve söz benzerliğine veya tekrarına dayandığı için, şiirde redif ve kafiye gibi bir ahenk ve müzik etki yaratırlar. Şiire deyiş özelliği ve güzelliği katarlar. Bu nedenle, özellikle ozanların dilinde, halk edebiyatında ikilemeler çokça kullanılır. Dilin ikilemelerle oluşturduğu bu zenginlik, evvela halk dilinde ve halk edebiyatında ortaya çıkar.

Bir dilin söz varlığını sözcükler, birleşik sözcükler, terimler, kalıplaşmış ifadeler, deyimler, atasözleri ve ikilemeler oluşturur. Türkçede ikilemeler anlam, yapı ve söz dizimi için de çok önemli öğelerdendir. Ayrıca ikilemeler

Türkçede yeni sözcüklerin oluşturulmasında kullanılan *türetme, birleştirme, kalıplaşma, kısaltma* gibi yöntemlerinden biridir¹.

Düzyazıda ezberi arttıran, dikkati yoğunlaştıran özelliği ile ikilemeler, sık sık müracaat edilen yapılardır. Bugünün dünyasında, bir ürün veya kişi için yapılan propaganda, reklam, tanıtım ve algı operasyonu gibi faaliyetlerde akılda kalıcı etki yaratan özelliğinden dolayı ikilemeler sıkça kullanılmaktadır. Psikolojide ezber, akılda tutma egzersizleri için tavsiye edilen “tekrarlama” ve “çağrışım” yöntemlerinde de ikilemelerin önemi ortaya çıkmaktadır.

Türkçede ikilemelerle ilgili en kapsamlı çalışmayı yapan ve bu çalışmasını *Türk Dilinde İkileme* adıyla kitaplaştıran Vecihe Hatiboğlu, ikilemelerin ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi Türkçenin kurallarından birisi olması gerektiğini belirtmiş; hatta ikileme konusu ele alınmadan Türkçenin yapı bakımından yeterince aydınlatılamayacağını iddia etmiştir. İkilemelerin Türkçedeki zenginliğine dikkat çeken, buna rağmen araştırmacıların konuya yeterince ilgi göstermediklerinden yakınan Hatiboğlu, “*İkileme, Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu, kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbirleriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.*” (Hatiboğlu 1981: 9) der. Yine onun “*İkileme, aslında anlam gücü sağlamak için yaratılan bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede ikileme, şiire, düzyazıya anlam, aydınlık katan; güzellik, ahenk sağlayan ve ancak başarılı ozanlarca, yazarlarca sezilmiş bir sırdır.*” (Hatiboğlu, 1981: 11) sözleri, ikilemenin Türkçe için ne kadar önemli yapılar olduğunu göstermektedir.

TDK'nın yayımladığı Türkçe Sözlük de dâhil, ikilemelerle ilgili yapılan tanımlarda doğrudan zikredilmese de özellikle Eski Uygurcadaki ikilemeler üzerine yapılan bazı çalışmalarda ikilemelerin açıklayıcı özellikleri olduğu gerçeğine değinilmiştir. Bu yapıları oluşturan sözcüklerden biri yabancı bir sözcükse veya anlamca kullanımdan düşmüş, eskimiş (arkaik) Türkçe bir sözcükse², diğer Türkçe sözcük çağdaş bir sözcükten seçilir ve bu sözcük yabancı veya eskimiş sözcüğün anlamını açıklar: *ton karaza* “elbise, giyim” (*karaza* < *Skr. kaśāya, kāsāya*), *ög ana* “anne” (Uyg.), *konu komşu, toy düğün, ev bark* (TT) gibi.

¹ Hatiboğlu ve Akyalçın, ikilemelerin yeni sözcük oluşturmadaki zenginliğine özellikle vurgu yapmışlardır (Hatiboğlu 1981: Özsöz; Akyalçın, 2007: 23).

² Konuyla ilgili kapsamlı bir makale yayımlayan Serkan Şen, Standart Türkiye Türkçesindeki ikilemelerde varlığını koruyan bu tür sözcükler için “mağlup sözcük” terimini kullanmıştır (bk. Şen 2005).

İkilemeler Türkçenin bütün tarihî dönemlerinde tespit edilmiş kalıp yapılarıdır. Köktürkçe 33 (Tekin 2003:15-17), Eski Uygurcada 3217 (Şen 2002: III), Kutagdu Bilig’de 197 (Kargı Ölmez 1997; 1998), Dîvânu Lugâti’t-Türk’te 162 (Sev 2004)³, Dîvân-ı Hikmet’te 80’e yakın (Yıldız 2011), Harezmi Türkçesinde ise pek çok (Erdem 2005) ikileme örneği vardır. Türkiye Türkçesi başta olmak üzere çağdaş Türk lehçelerinde de bu ikileme zenginliği devam etmektedir.

Türkçede, dünyanın diğer bütün dillerinde olmadığı kadar ikileme örnekleriyle karşılaşmaktadır. İngilizcede ikileme sayısı 30-40 iken (Hengirmen 2002: 403) Standart Türkiye Türkçesinin ikileme sözlüğünü hazırlayan Akyalçın, eserinde 7000’e yakın ikileme örneği toplamıştır (Akyalçın 2007: 23). Akyalçın’ın çalışmasından evvel Osman Nedim Tuna’nın makalesinde sayıca eş anlamlı 2022 ikileme (Tuna 1986), Hatiboğlu’nun *Türk Dilinde İkileme* adlı eserinin sonunda verdiği sözlükte 1956 ikileme tespit edilmişti (Hatiboğlu 1981). Bu veriler, ikilemelerin Türkçedeki zenginliğini açıkça ortaya koyan somut delillerdir.

2. Türkçe İkilemelerle İlgili Yapılan Bilimsel Çalışmalar:

Türkçe ikilemeler üzerine yapılan bilimsel çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Biz burada ikilemelerle ilgili makaleleri, kitapları, sözlükleri yayın tarihlerine göre ele alacağız. Çalışmayı yapan bilim insanından ve kısaca konusundan, yayın yılından söz edeceğiz. Mümkün mertebe, bu makalemize kadar yapılmış bütün yayınlara ulaşmaya çalıştık. Belki gözümüzden kaçan değerli bazı çalışmalardan bahsetmemiş olabiliriz. Bizden sonraki araştırmacıların eksiklerimizi tamamlamaları en büyük temennimizdir.

Türkçe ile ilgili pek çok konuda olduğu gibi, ikilemelerle ilgili ilk değerlendirme ve örnekleri *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te buluyoruz. Büyük âlim Kaşgarlı Mahmut, eserinde “Türklerin, birisi *asıl ve kök* öbürü *takıntı* olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar *takıntı* olanını kullanırlar. Halbuki öbür Türkler bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi, Türkler bir şeyi bir şeye kattıkları zaman “*kattı kardı*” derler. Burada kök olan “*kattı*”dır. “*kardı*” sözcüğü *takıntı*dir. Oğuzlar, bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman “*kardı*” deyip asıl olanı bırakırlar, söylemezler. Yine böyle Türkler *edgü, yawlak* derler. Bu “*iyi, kötü*” demektir. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar. Oğuzlar ise bunları tek olarak kullanırlar.” (Atalay 1998: 462) diyerek, ikilemelerin önemine 11’inci yüzyılda dikkat çekmiş, boy boy kullanım farklılıklarını da belirtmiştir.

³ Başka bir makaleye göre DLT’te 157 ikileme örneği vardır (Aktan 2010:11).

Modern dilbilimi çalışmaları esas alındığında, Türkçedeki ikilemelerle ilgili ilk çalışmanın tarihi 1899 yılına kadar gider. Karl Foy, Berlin’de yayımladığı bir makalede, Osmanlıca cümlelerde “ana baba” ikilemesi üzerinde durmuştur (Foy 1899: 105-136). Türkiye’de konuyla ilgili ilk çalışmayı Saadet Çağatay yapmıştır (Çağatay 1940-1941: 97-145). Eski Uygurcadaki ikilemeleri ele alan Çağatay’dan sonra, Ahmet Cevat Emre’nin dilbilgisi kitabında, ikilemeler bahsine “Yineleme, İkizleme, Katmerleme” başlığıyla yedi sayfalık yer verdiğini görüyoruz (Emre 1945: 541-548). Sonraki yıllarda Osman Nedim Tuna (Tuna 1948: 429-447; Tuna 1950: 35-82), Hasan Eren (Eren, 1949: 283-286), Marchand (Marchand, 1952: 60-69) ikilemelerle ilgili makaleler yayımlamıştır.

1953-54 yıllarında M. A. Ağakay’ın *Türk Dili Dergisi* ve *Belleten*’de yayımladığı üç makale, ikilemeler üzerine yapılmış ciddi çalışmalardandır. Tietze’nin 1966’da yayımladığı ikilemeler ve /r/ sesiyle kurulan çift sözleri konu alan makalesi, dönemi için olduğu kadar günümüz için de önemli diğer bir çalışmadır (Tietze 1966).

Türkçede ikilemelerle ilgili en kapsamlı çalışmayı yapan ve bu çalışmasını *Türk Dilinde İkileme* adıyla kitaplaştıran bilim insanı Vecihe Hatiboğlu’dur. Hatiboğlu, 120 sayfalık eserinin 81 sayfasında ikilemeleri her yönüyle incelemiş, sınıflandırmış; zengin örneklerle konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Eserinin sonunda verdiği 33 sayfalık *İkilemeler Sözlüğü*, bu çalışmanın değerini bir kat daha arttırmıştır (Hatiboğlu 1981).

Fatma Akerson, 1982 yılında yayımladığı makalesinde, çeviri yaparken ikilemelerin nasıl anlamlandıracağını ve diğer bazı problemlerle ilgili konuları ele almıştır (Akerson 1982). Osman Nedim Tuna, ikilemelerde sıralama kuralları ve ünsüz dizini hakkında önemli bir çalışma yapmış, bu çalışma özellikle yaptığı sınıflandırma açısından uzun yıllar konuyla ilgili çalışma yapan bilim insanlarına referans olmuştur (Tuna 1986).

Tuna’nın 1986 yılında *Belleten*’de çıkan bu makalesinden 90’lı yıllara kadar, yayımlanan dilbilgisi kitaplarında konuya ayrılan bölümler hariç, ikilemeler üzerine yapılmış herhangi bir makale yayımlanmamıştır. 1990’lı ve özellikle 2000’li yıllarda *ikilemeler* konusunun adeta yeniden keşfedildiğini ve konuyla ilgili pek çok yayın yapıldığını görüyoruz.

Hamza Zülfikar’ın *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler* adını verdiği kitabında, yansıma seslerden oluşan ikilemelere genişçe değindiği için, konuyla ilgili çalışmalar kategorisinde bu eseri de zikretmek gerekir (1995). Tahsin Aktaş’ın 1996 yılında yayımladığı makalede yapı ve anlam bakımından Almanca ve Türkçede ikilemeler (Aktaş, 1996) ele alınmıştır. İkilemelerin Orhun kitabelerindeki durumunu Erhan Aydın 1997 yılında değerlendirmiş ve

yayımlamıştır (Aydın 1997). Aynı yıl Aynur Öz, Özbek Türkçesindeki ikilemeler üzerine bir çalışma yapmıştır (Öz 1997). Hatice Şahin, *Ferâh-nâme*'deki ikilemeleri çalışmış (Şahin 1997); Zuhâl Kargı Ölmez, Kutadgu Bilig'deki ikilemeler üzerine yaptığı incelemeleri, iki makale hâlinde yayımlamıştır (Kargı Ölmez 1997; Kargı Ölmez 1998). Mehmet Ölmez'in Eski Uygurcadaki *oduk sak* ikilemesi üzerine yaptığı çalışma, bu yıllarda yapılan ciddi yayınlardandır (Ölmez 1988).

Kerime Üstünova 1997 ve 1998 yıllarında Dede Korkut destanlarındaki ikilemelerle ilgili iki makale yayımlamıştır (Üstünova 1997, Üstünova 1998). Deniz Abik ise isim tabanlarına +II, +IU ekleri getirilerek oluşturulan ikilemeleri konu alan bir çalışma yayımlamıştır (Abik 1999).

2000'li yıllarda, Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerindeki ikilemeler üzerine yapılan çalışma sayısı artarak devam etmiştir. 2001 yılında Çoraklı, ikilemelerin yaratma gücü üzerinde durmuş (Çoraklı 2001), bu yazının devamı niteliğindeki makalesini ise 2005 yılında yayımlamıştır (Çoraklı 2005). Yeşim Aksan, ikilemelerdeki zaman anlatımını ele alan çalışmasını 2001 yılında yayımlamıştır (Aksan 2001). 2002 yılında Nerin Köse Seyitbek Destanı'ndaki ikilemeleri (Köse, 2002), bir yıl sonra Ülkü Çevik Şavk Kırım Tatarcasındaki ikilemeleri (Şavk 2003) incelemiş ve yayımlamıştır. 2004 yılında Figen Güner Dilek ise Altay Türkçesinde ikilemeler üzerinde durmuştur (Güner Dilek, 2004). Aynı yıl Gülsel Sev'in *Dîvânü Lügati't-Türk*'te geçen ikilemelerle ilgili çalışması yayımlanmıştır (Sev 2004). Necmi Akyalçın ve Özlem Öztuncer'in birlikte hazırladığı makalenin konusu *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (Y. Kemal) romanındaki ikilemeler üzerinedir (Akyalçın, Öztuncer 2004). Çağırın, Osman N. Tuna'nın ikilemelerle ilgili çalışmalarına bazı ekler yaptığı çalışmasını 2004 yılında yayımlamıştır (Çağırın 2004). Hüseyin Durgut, ikilemelerde kalan arkaik sözcükler üzerine bir makale yayımlamış (Durgut 2004); Eva Kincses Nagy, Çağatayca'daki ikilemeler üzerine bir çalışma yapmıştır (Nagy 2004). Mustafa Özkan ise deyimleşmiş ikilemeleri makalesinde ele almıştır (Özkan 2004). Hanifi Vural, Dede Korkut Hikâyelerindeki söz tekraraları üzerine araştırma yapmış ve bu çalışmasını V. Uluslararası Türk Dili Kurultayında sunmuştur (Vural 2004).

Kıbrıs Türkçesindeki ikilemeleri ve yansıma sözcükleri derleyip bir sözlük oluşturan Mustafa Gökçeoğlu, eserini 2004 yılında yayımlamıştır (2004). Bu eser, Doğrudan ikilemeler konusuyla ilgili yayımlanmış ikinci kitaptır.

2005 yılında Funda Toprak (Toprak 2005) ve Mehmet Dursun Erdem (Erdem 2005), Harezmi Türkçesindeki ikilemeleri ve yinelemeleri makaleler hâline getirip yayımlamışlardır. Serkan Şen, Standart Türkiye Türkçesindeki

ikilemelerde varlığını sürdüren arkaik sözcüklere dair bir makale yayımlamıştır (Şen 2005). Mehmet Hakkı Suçın, Arapça ve Türkçedeki ikilemeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir (Suçın 2006).

Mehmet Yastı, Türkçe deyimlerde geçen ikilemeleri ses ve şekil özelliklerine göre sınıflandırmış ve geniş bir değerlendirme bölümüyle araştırmacıların takdirine, istifadesine sunmuştur (Yastı 2007).

İkilemeler üzerine yapılan çalışmalar için Necmi Akyağın'ın eserine ayrı bir paragraf açma gereği duyduk. Akyağın, yılların emeğiyle oluşturduğu ve *Türkçe İkilemeler Sözlüğü* adını verdiği eserinde, ikilemeleri kullandıkları cümlelerle (tanıklı) ve eserlerin künyeleriyle beraber vermiştir. 694 sayfalık eseri, Türkçenin ikilemeleri üzerine yapılmış en kapsamlı (Bu eser, yaklaşık 7000 sözcük içermektedir.) sözlük çalışmasıdır (Akyağın 2007).

İsmail Ulutaş, Kırgız Türkçesindeki ikilemeleri (Ulutaş 2007), Sevgi Öztürk Yeni Uygur Türkçesindeki İkilemeleri (Öztürk 2008), Mehmet Kara ise Hakas Türkçesindeki ikilemeleri çalışmış ve yayımlamıştır (Kara 2009). Ercan Alkaya, 2008 yılında yayımladığı makalesinde Orta ve Doğu Karadeniz ağızlarındaki ikilemeler üzerine değerlendirmeler yapmıştır (2008).

2010 yılında Bilal Aktan'ın *Dîvânu Luğâti't-Türk*'te yer alan ikilemeler üzerine yaptığı çalışmadan sonra (Aktan 2010) Hüseyin Yıldız, *Süheyl ü Nevbahâr*'daki ikilemeler (Yıldız 2010) ve *Dîvân-ı Hikmet*'teki ikilemeler (Yıldız 2011) üzerine yaptığı çalışmaları yayımlanmıştır. Necmi Akyağın, ikilemelerle ilgili hazırladığı sözlüğünden sonra, bu eserin giriş bölümündeki bilgilere çeşitli ekler yaparak İngilizce bir makale daha yayımlamıştır (Akyağın 2014).

Yukarıda yayımlandıkları yıllara göre sıraladığımız ikilemeler konusuna özgü makaleler ve kitaplar/ sözlükler dışında, Türkçenin çağdaş veya tarihî dönemlerindeki ikilemeleri konu alan on yedi tane yüksek lisans çalışması yapılmıştır. İki yüksek lisans tezinde ise ikilemeler Türkçe-İngilizce ve Türkçe-Almanca karşılaştırmalı dilbilimi yoluyla ele alınmıştır⁴.

3. Türkçede İkilemler, Türleri ve Eski Uygur Türkçesindeki İkilemeler:

İkilemeler, birden fazla sözcüğün kendi içerisinde bazı özellikler çerçevesinde kalıplaşmış yapılarıdır. Sözcüklerden biri bu kalıptan çıkarılır veya yeri değiştirilirse ikileme bozulur ve anlamsız bir şekil ortaya çıkar. Sözcükler arasındaki bu sıkı bağ, ikilemeler için bir zorunluluktur. Bu bağdan koparılan her bir parça, diğerini/diğerlerini gereksiz kılar: *allak bullak* ikilemesinde herhangi bir sözcüğün yerinin değiştirildiğini veya birinin

⁴. Sözü edilen tezler hakkında bilgi ve pdf için <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresine müracaat ediniz.

kullanılmadığını düşündüğümüzde, bu sihirli yapının çok ince işlenmiş, sıkı bir bağla bağlanmış olduğunu görüyoruz.

İkilemeleri oluşturan bu bağ bize, bazen dilin tarihî sürecindeki bir mücadelenin izlerini gösterir. Bu mücadele, birbirlerine anlamca çok yakın veya aynı sözcüklerin ölüm kalım savaşıdır. Genelde bu savaştan bir galip çıkar. Diğer sözcük mağluptur ve zaman içerisinde unutulup gider, ölür. Bu amansız kavgada Türkçe'nin "orta yol" diyebileceğimiz bir tavrı daha vardır: ikilemeler.

Kimi örneklerinde "mağlup (arkaik) sözcükler", galip sözcüklerin gücüne sığınıp bir ikileme oluştururlar. Bu sözcükler söz konusu dilde kullanımdan düşmüş, anlamları unutulmuş olsalar da galip sözcüklerle oluşturdukları ikilemelerde varlıklarını muhafaza ederler. Bu sayede o dilin hem eskiliğini hem de söz varlığının zenginliğini ifade ederler (Aksan 1999).

Bu tür ikilemelerde galip (çağdaş) sözcük mağlup (arkaik) sözcüğün anlamını açıklar. Standart Türkiye Türkçesindeki *yorgun argın* (<ar- "yorulmak, tükenmek, zayıflamak"), *ev bark* (<bark "türbe"), *uyku tünek* (<tüne- "gecelemek"), *çoluk çocuk* "Çocuklarla birlikte aile topluluğu; bir işte tecrübe kazanmış yaşça küçük kişiler, gençler." (<DKH çoluk "torun, torunun çocuğu, çobanın yamağı"), *darma dağınık* "dağınık, karışık, tarumar" (<Clason. dar- "dağıtmak, bir şeyi ikiye bölmek"), *kap kacak* "Tencere, tava, sahan gibi mutfak eşyası" (<DLT kaça "kap, kase"), *kur kuşak* "kemer, kuşak" (<Uyg. kur "kuşak, kemer" krş. iç+kur > uçkur), *yırtık pırtık* "parça parça olmuş, eskiiyip parçalanmış" (<Uyg. birt- "kırmak, incitmek"+(I)k> pırtık), *alık salık* "aptal, aptalca" (<Uyg. salık "düşük, perişan, kendini salıvermiş") gibi ikilemeler (Şen 2005: 687-701), ikilemelerin "açıklayıcı" özelliğinin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Saadet Çağatay, Eski Ugyurcadaki ikilemeleri (hendiadyoinler) ele aldığı makalesinde, onların açıklayıcı özelliklerini "Aynı zamanda sinonimlerin yerlerini değiştirerek başka kelimelerle hendiadyoin yapması, birçok anlaşılmaz mefhumları anlamıya imkân veriyor." (Çağatay 2008: 235) cümlesiyle vurgulamıştır.

Çağdaş ve arkaik sözcüklerle oluşturulan ikilemelerdeki arkaik sözcükleri Nuri Yüce "problemlili sözcükler" (Yüce 1998: 420), Hatiboğlu ise "anlamsız veya yarı anlamlı sözcükler" (Hatiboğlu 1981: 59) şeklinde ifade etmiştir. Aslında bu ikilemelerdeki arkaik sözcüklerin anlamını çağdaş olan diğer sözcük açıklamakta ve sözcükler problemlili olmaktan çıkmaktadır.

Türkçede ikilemeler üzerine yapılan çalışmalarda bu kalıp yapılar çeşitli özellikleri bakımından sınıflandırılmıştır. Araştırmacının bakış açısına, ele aldığı

malzemenin özelliğine göre değişebilen bu sınıflandırmalar genel itibariyle şöyledir:

1. *Sözcük yapısı bakımından ikilemeler* (Türkçe sözcüklerle yapılanlar, Türkçe ve yabancı sözcüklerle yapılanlar, yabancı sözcüklerle yapılanlar, sayılarla yapılanlar, tamlamalarla yapılanlar, m-'li ikilemeler).
2. *Sözcük türleri bakımından ikilemeler*(Özel ve cins isimlerle yapılanlar, zamirlerle yapılanlar, sıfatlarla yapılanlar, zarflarla yapılanlar, ünlemlerle yapılanlar, bağlaçlarla yapılanlar, eylemlerle yapılanlar).
3. *Aralıklı ikilemeler* (Bağlaçlı ikileme, sorulu ikileme, ikileme etkisiyle kurulan üçleme, ayrı ikileme, sayı adlarıyla yapılan aralıklı ikileme, ikileme ve yineleme, ikileme ve bağlaçlı tamlama).
4. *Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler* (İsim kök ve gövdelerinden kurulan ikilemeler, Eylem kök ve gövdelerinden kurulan ikilemeler).
5. *Görev bakımından ikilemeler* (Özne görevinde olanlar, nesne görevinde olanlar, tümleç görevinde olanlar, yüklem görevinde olanlar).
6. *Anlam bakımından ikilemeler* (Anlamı pekiştirenler, anlamı güçlendirenler, anlamı açıklayanlar, anlamı mübalağa edenler/abartanlar, anlama çokluk katanlar, anlamı kolaylaştıranlar, anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler: aynı anlama sahip sözcüklerle kurulanlar, anlamları yakın sözcüklerle kurulanlar, zıt anlamlı sözcüklerle kurulanlar).

Bizim çalışmamıza konu olan ikilemeler; sözcük yapısı bakımından *Türkçe ve yabancı sözcüklerden oluşan*, sözcük türleri bakımından *isimlerle ve kalıplaşmış ifadelerle*, yapı ve kuruluş bakımından *yalın ve bazı ekler almış farklı isimlerle kurulu, aynı veya yakın anlama sahip olan ve yabancı sözcüğü açıklayan Türkçe sözcüklerle oluşturulmuş* ikilemelerdir. Konumuz gereği biz, ikilemelerin özellikle *açıklayıcı* yönlerini ön plana çıkaran örnekleri üzerinde duracağız.

Dilbiliminde, iki ayrı göstergenin anlamca hiçbir zaman tamamen birbirlerinin yerini tutmayacağı kabul edilir. Bu nedenle ikilemeler, aslında, aynı anlama sahip sözcüklerle kurulmazlar. Belki anlamları birbirlerine yakın sözcüklerle -ister Türkçe-Türkçe, ister Türkçe-yabancı sözcüklerle kurulsun- kurulan ikileme örneklerinden bahsedebiliriz. Ele alacağımız ikileme türlerinde de Türkçe sözcükler, yabancı sözcüklere anlamca en yakın olanlarından seçilmiştir ve yabancı sözcüklerin anlamını açıklamak, o sözcükleri Türkçe konuşan topluma kazandırmak için kullanılırlar.

Türkçenin tarihî boyunca, yukarıda yaptığımız tanıma uyan ikileme örnekleri çoğunlukla Eski Uygur Türkçesi eserlerinde mevcuttur. Türklerin göçebe kültürden yerleşik düzene geçtikleri Uygurlar döneminde yeni bir din

ve kültürle beraber, bu din ve kültüre ait yeni sözcükler de toplumun dilinin bir parçası olmaya başlamıştır.

Elbette ilk merhalede yeni din/dinler ve beraberinde getirdikleri yeni kültürlere ait kavramlar, bu kavramlara ait sözcükler ilkin aydınların dilinde yer etmiştir. Başka dilden alınan bu sözcükleri halka öğretmek, ezberletmek için; söz konusu sözcüklere benzer veya yakın anlamlı Türkçe kelime/kelimelerle ikilemeler oluşturulmuştur. Bu şekilde Türkçe sözcükle beraber kullanılan yabancı sözcüğün hem tam anlamı öğretilmiş hem de halkın hafızasında daha kolay yer etmesi sağlanmıştır. Bugün eğitim bilimcilerin ezberleme ve hafızada yer etme için kullandıkları ikileme oluşturma tekniğini, Uygurlar 9'uncu yüzyılda eserlerinde uygulamışlardır.

Çağatay, Türkçede en eski metinlerde bile varlığı tespit edilen ikilemelerin, Eski Uygurcadan itibaren diğer tarihî lehçelerde azalmasının, unutulmasının nedenini, yabancı sözcüklerin dilimize girmesi ve bu ikilemelerin yerini alması olarak göstermektedir (Çağatay 2008: 236).

Üzerinde incelemeler yapılan ve yayımlanan Uygur metinlerinde, Türkçe ve yabancı sözcüklerden oluşan ikileme sayısı 101'dir. Bu ikilemelerden 73 tanesi iki, 18 tanesi üç, 10 tanesi dört sözcükten mürekkep ikilemelerdir (Can 2010: 99).

Bu tür ikileme sayılarının adedine oranla, ikilemelerde kullanılan yabancı sözcük sayısı sadece 48'dir. Bu da bize, ikilemelerin benzer yabancı sözcüklerle kurulduğunu gösterir. Bu yabancı sözcüklerden 22 tanesi Çince, 17 tanesi Sanskritçe, 4'ü Soğdca, 3 adedi Farsça ve 2'si Moğolcadır (Can 2010: 100).

Eski Uygur Türkçesi eserlerinde ikilemeler sadece *yabancı sözcükleri açıklama* amacıyla kullanılmamıştır. Bu döneme ait metinlerin genellikle çeviri eserler olmasına rağmen bütün sözcükleri Türkçe olan ikileme örnekleri, yabancı ve Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örneklerinden çok daha fazladır.

Uygur metinlerinde iki sözcükle yapılan 1195, üç sözcükle oluşturulan 100, dört sözcükle kurulmuş 51, altı sözcükten mürekkep 5 ikilemenin bütün ögeleri Türkçedir (Can 2010: 99). Bu durum bize, Eski Uygurcada Türkçenin ikileme yapma gücünden oldukça istifade edildiğini göstermektedir.

Öte yandan, Türkçe sözcüklerle kurulan ikilemelerin bir kısmında ikilemenin açıklayıcı özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu tür ikilemelerdeki sözcüklerden biri kullanımdan düşmüş ve anlamı unutulmuş (arkaik), diğeri ise kendi döneminde sıkça kullanılan ve anlamı çok iyi bilinen sözcüktür.

Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde benzer kaygıyla kurulmuş ikileme örnekleri çoktur. Clauson, Uygur metinlerinde kullanılan *irt birt* "vergi" ve *ög ana* "anne" ikilemelerinde, *birt* sözünün *irt*'i, daha yaygın kullanılan *ög*

sözünün Eski Uygur Türkçesinde yeni kullanılmaya başlanılan *ana* sözcüğünü açıklamak, öğretmek gibi bir amaçla oluşturulduğunu belirtmiştir (1972: 99, 169, 201, 358). Türkiye Türkçesinde *konu komşu, ev bark, soy sop, çoluk çocuk* gibi ikilemelerin asıl amacı arkaik sözcüklerin anlamını, o dönemde yaygın kullanılan aynı veya yakın anlamda bir sözcükle açıklamaktır.

Türkçe ve yabancı sözcüklerden kurulan ikilemelerde Türkçe sözcüklerin önce kullanılması, Türkiye Türkçesindeki ikilemelerin kalıplaşması için bir etken olsa da (Hatiboğlu 1981: 19, Akyalçın 2004: 142), Uygur metinlerinde yabancı sözcüklerin Türkçe sözcüklerden önce kullanıldığı örnekler daha fazladır (Can 2010: 100). Şinasi Tekin, Uygur metinlerindeki bu tür ikileme örneklerinde ilk sırada bulunan sözcüğün, özellikle anlamı az bilinen, toplum tarafından öğrenilmesi gereken, anlamı pekiştirilmek istenilen sözcük olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle ilk sırada bilinmeyen ikinci sırada bilinen sözcüklerle ikilemeler oluşturulmakta, yeni kavram ve sözcüklere açıklanmaktadır. İkilemelerde ilk sırada kullanılan bu sözcükler sadece yabancı sözcükler değildir. Anlamı az bilinen, topluma öğretilmesi gereken Türkçe sözcükler de ikilemelerde ilk sıradayere alır (2001: 106). Osman F. Sertkaya da Uygur dönemi eserlerindeki bu ikilemelerde görülen sıralama için Tekin'in tezini doğrular şekilde açıklamalar yapmıştır (1986: 266).

Bu mantıkla yapılan bir sıralamada, ikilemelerin başına çoğunlukla yabancı veya anlamı bilinmeyen/az bilinen Türkçe sözcüklerin gelmiş olması çok tabiidir. Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan, İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumun dilindeki ikilemelerde de benzer bir sıralama tespit edilmiştir.

Eski Uygur Türkçesi metinlerindeki Türkçe ve yabancı sözcüklerden oluşan ikileme örneklerinden bazıları şunlardır:

1. **Türkçe + Yabancı sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri:** *Tengriçi nomçı* 'allah adamı, vaiz' n. < Soğ. Nom; *ordu karşı* 'saray, han' k. < Tohorca *kerciye; kariç çık* 'ölçek, ölçü' ç. < Çin. ç'i; *tül yilvi* 'sihir, hayal' y. < Moğ. cilbi / cilvi; *okı- nomla-* 'tebliğ etmek, bildirmek' n. < Soğ. nom; *ton karaza* 'elbise, giyim' k. < Skr. *kaśāya, kāsāya; inçkü esen* 'rahat, sıhhat' e. < Far. *Āsān*.

2. **Yabancı + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri:** *Buyan bögteg* 'iyi amel' b. < Skr. *Punya; süng tayak* 'dayanak' s. < Çin. *Sung; sadu edgü* 'iyi' s. < Skr. *Sādhu; nom belgü* 'kanun, belge' n. < Soğ. Nom; *taluy ögüz* 'okyanus' t. < Moğ. *Dalay; nomla- okıt -* 'öğretmek, okutmak' n. < Soğ. Nom; *avant tiltag* 'sebep' a. < Skr. *Anbant*.

3. **Türkçe + Yabancı + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri:** *Agar tsuy ayag* 'kötü, fena' t. < Çin. *Tsui; sogançığ noş tatıglıg* 'hoş, tatlı' n. < Soğ. *Noş; agu yilvi kömen* 'zehir, sihir, büyü' y. < Moğ. *cilbi / cilvi; ağır tsuy irinçü*

'kötü, fena' t. < Çin. Tsui; *inçkü esengü mengi* 'rahat, sıhhat, huzur' e. < Far. āsān

4. *Yabancı + Türkçe + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *Mançak tült töşek* 'yatak, yastık, döşek' m. < Skr. Mancaka; *hualıg çeçekligölenlig* 'çiçeklik, otlaklık' h. < Çin. Hua; *tsuy ağır ayıg* 'fena, kötü' t. < Çin. Tsui; *çın kirtü tüz* 'doğru, düz' ç. < Çin. Chen; *noş tatıglıg sogançıg* 'hoş, tatlı' n. < Soğ. noş.

5. *Yabancı + Türkçe + Yabancı sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *Sengrem sanlıg sengik* 'manastıra ait' s. < Skr. sarighârâma, s. < Skr. Sanghika.

6. *Yabancı + Yabancı + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *sengik vıhar sanlıg* 'manastıra ait' s. < Skr. sanghika, v. < Skr. Vihâra; *sengik sengrem sanlık* 'manastıra ait' s. < Skr. sarighârâma, s. < Skr. sanghika.

7. *Türkçe + Türkçe + Yabancı sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *Sansız tümen kolti* 'sayısız, on binlerce' k. < Skr. Koti; *ülgüsüz üküş kolti* 'sayısız, çok' k. < Skr. Koti; *ülgüsüz sansız kolti* 'sayısız, çok' k. < Skr. Koti; *ed tavar buşı* 'mal, mülk, sadaka' b. < Çin. pu shih; *köni kirtü çın* 'doğru, düzgün, gerçek' ç. < Çin. chen.

8. *Türkçe + Yabancı + Türkçe + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *Ağır tsuy irinçü ayıg* 'kötü, fena' t. < Çin. Tsui; *ülgüsüz kolti erüş üküş* 'sayısız, çok' k. < Skr. koti.

9. *Türkçe + Türkçe + Yabancı + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *Altun kümüş erdini yinçü* 'altın, gümüş, mücevher, inci' e. < Skr. Ratna; *tev kür yilvi arviş* 'hile, büyü, sihir' y. < Moğ. cilbi / cilvi; *kirtü katıg çın kirtü* 'gerçek, sağlam, doğru' ç. < Çin. Chen; *balık uluş kent suzak* 'memleket, şehir, köy' k. < Soğ. knö.

10. *Yabancı + Türkçe + Türkçe + Türkçe sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *Tsuy irinç ağır ayıg* 'felaket, suç, kötü' t. < Çin. Tsui; *kent suzak balık uluş* 'şehir, köy, memleket' k. < Soğ. Knö; *erdini yinçü çeç kaş* 'mücevher, inci, değerli taş' e. < Skr. Ratna.

11. *Yabancı + Yabancı + Türkçe + Yabancı sözcüklerle oluşturulan ikileme örnekleri*: *vıhar sengrem sanlıg sengik* 'manastıra ait' v. < Skr. vihâra s. < Skr. sarighârâma, s. < Skr. sanghika. (Can 2010: 66-70; Şen 2002: 5-366).

4. İngiltere'deki Türkçe Konuşan Toplum:

İngiltere'deki Türkçe konuşan toplum ifadesi, İngiltere'ye göç etmiş Kıbrıslı Türkleri, Türkiyeli Türkleri, Kürtleri ve diğer ülkelerden göç eden Türkleri kapsamaktadır.

1878 Berlin Anlaşmasıyla Kıbrıs'ın sahibi olan İngilizler, Kıbrıslılara 1917 yılında İngiliz vatandaşlığı hakkı tanımıştır. Bu hakkı elde eden Türklerin Büyük Britanya'ya göçü başlamış, 1930'lu yıllara kadar çeşitli yollardan düşük seviyede de olsa bu göç sürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Büyük Britanya'ya göçen Kıbrıslıların (Rumlar ve Türkler) sayısı 7-8 bin kadardır. 1962 yılındaki büyük göçmen hareketliliğinde en az Rumlar kadar Türkler de İngiltere'ye göçmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1966 yılına kadar 75.000 Kıbrıslı Rum ve Türk Büyük Britanya'ya göç etmiştir. 1971 yılına gelindiğinde, Kıbrıslı göçmenlerin sayısı 100.000 kişiye ulaşmıştır.

1980 yılında Türkiye'de gerçekleşen Askerî Darbe sonrasında Kuzey Kıbrıs üzerinden Büyük Britanya'ya büyük bir siyasi sığınmacı akımı olmuştur. Yaklaşık 10.000 kişi sığınma talebiyle İngiltere'ye gelmiş, Türkiye'deki durum normalleşince bunlardan 7000 kadarı ülkelerine geri dönmüş, 3000 kişi ise İngiltere'de kalmıştır.

Kıbrıs'tan göç eden Rumlar ve Türkler genellikle Londra'ya yerleşmişler. Şu an için Büyük Britanya'daki Kıbrıslıların %73'ü Londra'da yaşamaktadır (Aşçı 2013:99-101). Kuzey Londra'da yoğunlaşan Kıbrıslı nüfus, yoğunluk sırasına göre Haringey, Islington, Hackney, Enfield, Southwark (Güney Londra), Camden ve Barnet bölgelerine yerleşmişler.

1990'larda İskandinavya ülkeleri gibi İngiltere de bir iltica liberalizmi uygulamaya başlamıştır. Ekonomi ve özellikle terör yüzünden yaşadıkları bölgelerde sıkıntılı günler geçiren Doğu ve Güneydoğu Anadolu Kürtleri ve Aleviler, Türkiye'nin Batı bölgelerine yaptıkları göçün bir benzerini İngiltere'ye de gerçekleştirmişlerdir.

Bugün Büyük Britanya (İngiltere, İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda)'da kayıtlı 170.000 civarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yaşamaktadır. Kayıtlı kişiler haricinde Türkiye'den çeşitli yollarla (iltica, kaçak vb.) buralara gelenlerle beraber yaklaşık 200.000 civarında Türkiyelinin olduğu tahmin edilmektedir. Kıbrıs'tan göçen Türklerin nüfusu yaklaşık olarak 300.000'dir. Büyük Britanya'da toplam 500.000'e yakın Türkçe konuşan kişi vardır.

İngiltere'ye göç eden Türkiye ve Kıbrıs kökenli göçmenlerin %75'i Londra'da, % 23'ü Birmingham, Manchester, Liverpool, Luton, New Castle ve Leeds gibi Orta İngiltere şehirlerinde, %2'lik bölümü ise İskoçya'da, özellikle

Endinburgh'da, daha azı Kuzey İrlanda'da yaşamaktadır. Türkiyeli göçmenler, Londra'da, özellikle Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları bölgelere yerleşmişlerdir.

Türkçe konuşan göçmenlerin büyük bir bölümü (yaklaşık %80) Kuzey Londra'da yaşamaktadır. Yerleşim yoğunluğu olarak Dalston, Wood Green, Haringey, Enfield başta olmak üzere Barnet, Edmonton, Hackney, Islington, Palmers Green, Southgate, Stoke Newington, Tottenham bölgelerini zikredebiliriz. Güney Londra'da Elephant Castle, Lewisham, Peckham ve Waltham Forest göçmenlerin ikamet ettikleri başlıca bölgelerdir (Aşçı 2013: 103).

5. İngiltere'deki Türkçe Konuşan Toplumun Konuşma Dilindeki İkilemeler (*Hendiadyoin, Reduplication Dual*)

Bu makale, İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumun (Tekrardan kaçınmak ve cümlede kolaylık için bu ifade yerine bazen İTKT kısaltmasını kullanacağız.) diliyle ilgili yaptığımız ikinci çalışmadır. İlk çalışmamız, söz konusu toplumun dilindeki *iki dillilik (biligualism)* ve *dil karışması (interference)* üzerineydi (Aşçı 2013). Bu çalışmamız ise söz konusu toplumun dilinde tespit ettiğimiz, bir sözcüğü İngilizce diğer sözcüğü Türkçe (veya Türkçeleşmiş) olan *ikilemeler (hendiadyoin, reduplication dual)* üzerinedir. Standart Türkiye Türkçesinde var olan ve bugün İngiltere'deki Türkçe konuşan toplum tarafından da kullanılan diğer ikileme örnekleri, bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Her iki inceleme de 29 Haziran 2012 ile 16 Eylül 2012 tarihleri arasında yaptığımız tespitlerin, gözlemlerin, incelemelerin, alınan notların ürünüdür.

2013 yılında yayımladığımız ilk makalemizde, İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumun dilinde *bireysel iki dilliliğin* yanı sıra, kendilerini gettolara hapsedmeyen kuşaklarda *toplumsal iki dillilik* örneklerine; hatta iki dilli bireylerin konuşmalarında, *dillerden birinde diğer dilin etkisiyle değişmeler olması durumu* diye tanımlanan *dil karışmasına (interference)* şahit olduğumuzu belirtmiş, verdiğimiz örneklerle bu durumu açıklamıştık (bk. Aşçı 2014).

Bireylerdeki dil karışması, iki dillilikte olduğu gibi bir ayrıcalık değil, aksine bireyin sahip olduğu iki dili de iyi kullanamaması durumunda ortaya çıkar.

Dil karışmasının ortaya çıkmasındaki ilk merhale, ana dilindeki seslerin çıkarılmasında ikinci dilin etkilerinin görülmesidir. İkinci merhalede ses dizgelerindeki vurgular, tonlamalar öğrendiği diğer dilin özelliklerine kayar. Sessel dil karışması diye adlandırılan bu durum, İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumun ikinci ve üçüncü neslinde oldukça belirgindir.

Dil karışmasının üçüncü merhalesi dilbilgisel ilişkilerde görülür. Bazı biçimbirimlerin aktarılmasında yanlışlıklar yapılır, benzer biçimbirimlerin cümledeki anlam veya görevlerinin değiştirilmesi gerçekleşebilir.

İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumun dilinde tespit edilen ikilemeler, ilk bakışta dil karışmasının (interference) örnekleri gibi görünse de, bu ilginç ikilemelerin asıl görevleri, dil karışıklığının doğurduğu sorunları çözmektir.

Türkçe konuşan toplumun bazen ilk neslinde, özellikle ikinci ve üçüncü neslinde duyduğumuz/ not aldığımız ikilemeler; Türkçe konuşanların diline karışan İngilizce sözcükleri açıklayan yapılar gibi kullanılmaktadır. Bu özellikleri itibarıyla İTKT'nin dilindeki ikilemeler, Eski Uygur Türkçesindeki Yabancı ve Türkçe sözcüklerden mürekkep ikilemelere, üçlemelere, dörtlemelere çok benzemektedir.

İTKT'nin dilindeki ikilemelerin Eski Uygur Türkçesindeki ikilemelerden en önemli farkı, ikilemelerin oluşumundaki muhit ve insandır. Yabancı ve Türkçe sözcüklerden kurulan ikilemeler Eski Uygur Türkçesinde aydın, eğitilmiş çevreden halka; yazı dilinden konuşma diline doğru bir gelişme gösterirken, İTKT'nin dilindeki ikilemeler halkın yaratma gücüyle meydana getirilen ve sadece konuşma dilinde var olan yapılardır. Her ne kadar muhit ve insan faktörü farklı da olsa, her iki sahadaki bu tür ikilemelerde "açıklama" birinci plandadır ve ikilemeler bu kaygıyla oluşturulmuştur.

Ögelerinden biri Türkçe diğeri yabancı sözcüklerden oluşan ikileme örnekleri Standart Türkiye Türkçesinde de bir hayli fazladır. Bu ikileme örnekleri, *açıklayıcı olma* özellikleri bakımından Standart Türkiye Türkçesindeki biri çağdaş diğeri arkaik Türkçe sözcüklerden oluşan ikilemelere de benzemektedir. Bu tür ikileme örneklerinde, anlamı o dönemin toplumu tarafından bilinmeyen/az bilinen bir sözcük, çağdaş bir Türkçe sözcükle açıklanır:

a. İTKT'da İngilizce + Türkçe sözcüklerle yapılan ikilemelere örnek:

girl kız (kız), friend-dost-arkadaş (arkadaş): Eski gırlüm kızımdı. Şimdi friend-dost-arkadaş takılıyoz. "(O) eski kız arkadaşımı. Şimdi (sadece) arkadaşız."

b. Uyg.'da Türkçe + Soğutça sözcüklerle yapılan ikilemelere örnek:

Teñriçi-nomçı (din adamı): İğdeyü teñriçi men nomçı men tıgmeke artızıp anıñ savın alıp nece yañılı bacak baçadımız erser... "Kandırarak "ben din adamıyım" diyene itimat edip, onun sözünü kabullenip nice yanılarak oruç tuttu isek..." (Şen 2002: 273).

c. TT'nde Türkçe+Arapça sözcüklerle yapılan ikilemelere örnek:

Kılık kıyafet, yüz surat: Kılığı kıyafeti yerinde olan adam, yüz surat ifadesinden anlaşılamayacak kadar gizemliydi.

d. TT'nde Eski (arkaik) +çağdaş Türkçe sözcüklerle yapılan ikilemelere örnek:

Çoluk çocuk, darma dağınmık, yırtık pırtık: Çoluk çocuk, darma dağınmık evde yırtık pırtık elbiselerle yaşamaya çalışıyorduk.

İTKT'deki bu türden ikilemeler genellikle iki, bazı örneklerde üç sözcükten oluşmaktadır. Bu sözcüklerden ilki İngilizce, ikincisi (üçüncüsü) Türkçe veya Türkçeleşmiş sözcüktür. İki örnekte kalıp ifadelerle (*you know-biliyorsun, make sure- emin ol*) yapılan ikilemelere rastladık. Bütün bu yapılar, İTKT'nin sadece konuşma dilinde kullanılmaktadır. Herhangi bir şekilde yazı dilinde kullanıldığı tespit edilmemiştir.

Bu ikileme örneklerinin yazı diline geçmesi neredeyse imkânsız gibidir. Çünkü İngiltere'deki Türkçenin en büyük destekçisi Türkçe yayın yapan televizyon kanalları, ikincil olarak da Türkçe neşriyattır. Bu kanallardaki ve yayınlardaki Türkçe ise Standart Türkiye Türkçesidir. Bu nedenle, tespit ettiğimiz örnekler varlıklarını ancak konuşma dilinde sürdürebilirler ki bu sürdürülebilirlik de zaman açısından sınırlıdır.

Öyle görünüyor ki, İTKT'nin dilindeki *dil karışması (interference)* gibi bu tür ikilemeler de bir müddet sonra yok olmaya mahkûmdur. Şimdilik İTKT'nin eğitim oranının düşük olması, bu toplumun fertlerinin İngilizceyi öğrenmek ve İngiltere'ye uyum sağlamak yerine Türkçe konuşmaları ve kendi gettolarında yaşamaları; hem Türkçenin selameti hem de dil karışmasına ve dil karışmasının bir ürünü olan bu tür yapıların varlığını sürdürmesine imkân vermektedir. Ancak yakın gelecekte bu dillerden biri (İngilizce-Türkçe) diğerini -ki muhtemelen İngilizce Türkçeyi- yenecek, bu toplum da dil seçimini bir şekilde yapmış olacaktır. Bunun şu an gerçekleşmemesinin önündeki tek engel İTKT'daki "cehalet"tir. İngiltere'de cahilliğin Türkçe için erdem olacağı günler ise maalesef sayılıdır.

6. İTKT'nin Konuşma Dilinde Tespit Edilen İngilizce + Türkçe (+ Türkçe) Sözcüklerden Kurulu İkileme Örnekleri⁵:

Black-zenci-kara adam (zenci): Bizim burıya geldiimizde Haringey, Dostun (Dolston) black zinci gara adam doluydu. İş isterdik virmezlerdi. İşlerini yapardıh, money muni para mara yoh size dirler, gonderirlerdi bizi. Soona bahtlıh olacah gibi deal, bi gonuştuh Türkler beraberce, birleştik. Hepsini

⁵ Örneklerin geçtiği cümleler konuşma diline ait olduğu için, mümkün olduğunca konuşma dilinin özelliklerine bağlı kalmaya çalıştık. Örnekler ses kayıtları olmadığından fonetik alfabe kullanmadık.

duman ittik, guvaladıh buralardan. Valla hindi desdursuz gezemezler buralarda (Birinci kuşak).

Bus station durağı (Otobüs durağı): Bah, şurdaa bus station duraanda bekleyiñ, 28 numaraya biniiñ, geze geze gore gore gidersiiñiz. Underground sıhıcı olur (İkinci kuşak); Dediğiniz busın station duraanı geşmişsiñiz, arkanızda galdı. Siz geriye dönüñ, dooruca 10 minute yürüyüñ, varınca orayı görürsüñüz (Üçüncü kuşak).

Club-pavyon (gece kulübü): Çocuumu evde dutamıyom hocam! İşi gücü club pavyon oldu. Biz de tabii eşşeklik ittik. Ohutmadıh, para gazansın didik. Her şey para deal işte! Bi de ganı deli gibi atan çocu poundunan lirayınanhaşır neşir idersen olacaa bu... (Birinci kuşak).

Cultural event-etkinlik-olay (kültürel etkinlik): Gelişmişliin bir yönü de cultural event etkinlik olay değıl mi? Gelin yapalım diyo bizinkilere, ama yoh! Moneyleri paraları gidecek diye ödleri sıdıyo bunnarıñ (İkinci kuşak).

Dring-içecek (meşrubat): Dring içecek ne alırsın Hocam? (İkinci kuşak); Ertesiye Brighton'a gidecez. Dringini içeceğini yanına al, ya da ben alıyım, sen bana (parasını) virirsin. (Üçüncü kuşak).

Drug-hap/ drugçı-hapçı/ drugçı-keş (uyuşturucu/ uyuşturucu kullanan): Artıh bize iki düple de yetmiyo. Club çıhışında alıyoh bi iki druh (drug) hap, oooh uçuşa geçiyoh (Üçüncü kuşak); İngiltere'de Türk aramana gerek yoh ki! Onnar garşına çıhar. İşçisi ahçısı, hacısı hocası talebesi, teacheri öğretmeni, studentı öğrencisi, gaçaa göçaa, druhçısı (drug) keşi köpaa... hepsi buriya doluşmuş (İkinci kuşak).

Enjoy-keyif (eğlence): Bence İngilizleri uyuşturucu bitirecek. Bak bugün bir sürü tütün kâğıdı sattım. Bunu alan bil ki uyuşturucu sarıp içecek. Doktoru da amelesi de içiyor bunların. Soruyoruz, enjoy keyif diyorlar. Zararı yok ki, diyorlar. Bizimkiler (Türkler) de enjoy keyif yapıyor ama anaları babaları içmeyince onları kurtarıyor. İngilizin anası da babası da enjoy keyif peşinde... (Eğitimli İkinci kuşak).

Friend-dost-arkadaş (arkadaş):Eski girlüm kızımdı. Şimdi friend-dost-arkadaş takılıyoz. Bahalım, daa iisini bulamassah eskiye dönerik (Üçüncü kuşak).

Girl-kız(kız arkadaş): Bu gavurların gozeline de derman dayanmaz amma bunnarıñ girülüne gızına, meatine etine guvenilmez gardaş! Bizin ki ossuñ goonüñ raat ossuñ (Birinci kuşak); Eski girlüm gızımdı. Şimdi friend dost arkadaş takılıyoz. Baalım, daa iisini bulamassah eskiye dönerik; Haringey'de diskoya gitmem, burda girl kız az olur. Çoou da Türk Kürt ha! İşime gelmez benim. Şeye giderim, Picadilly'ye, oralardakiler iyi, her yaştan partner var, elin boş dönmen (Üçüncü kuşak).

Hall-belediye (belediye): Altı aydan fazla galırsanız councille taxı virgisi virirsiniz. Bunu holdan (hall) belediyeden sormah laazım (İkinci kuşak); İşinizi yapacaanız hol (hall)-belediye sizin eve çoh yahınmış ya abi. British Library'ye giderkene görürsünüz zaati.

İnşurıñ (<insurance)-sigorta (sigorta): On beş yıldır çalışırım, hep gaçah. Daa İnşurıñ sikorta görmedim. Gerek de daal! (İkinci kuşak).

İş-work (iş, meslek): Deliaanlıların işi workü olmaları iicene fitesten attı ki ne attı... (Birinci Nesil).

Jail-delik-mahpus (hapishane): Yazılı bunnara ya... jailda delikte mahpusta çürüyecek ömürleri (İkinci kuşak).

Make sure-emin ol (emin ol): Ben bayaadır London'dayım, make sure-emin ol, bi policeman benden ID card sormadı (İkinci kuşak).

Meat-et (et): Bu gavurların gozeline de derman dayanmaz amma bunnarın girülüne gızına, meatine etine guvenilmez gardaş! Bizin ki ossuñ goonüñ raat ossuñ (Birinci kuşak).

Money-para / Money (muni)-para (mara) (para): Gelişmişliin bir yönü de cultural event etkinlik olay değil mi? Gelin yapalım diyo bizinkilere, ama yoh! Moneyleri paraları gidecek diye ödleri sıdıyo bunların (İkinci kuşak); Bizim buriya geldiimizde Haringey, Dostun (Dolston) black zinci gara adam doluydu. İş isterdik virmezlerdi. İşlerini yapardı, money muni para mara yoh size dirler, gonderirlerdi bizi. Soona bahtlı olacah gibi deal, bi konuştuh Türkler beraberce, birleştik. Hepsini duman ittik, guvaladı buralardan. Valla hindi desdursuz gezemezler buralarda (Birinci kuşak).

Okay-tamam (tamam): Okay tamam, yarın tam üçte buluşuyoruz (Üçüncü kuşak); Her bi şey okay tamam da senin şu arkadaşın nerde? Gelmeyecek mi bizimnen? (Üçüncü kuşak); Ne desem okay tamam diyo, lakin gel gör ki bildiini ohuyo, gordüünü yapıyo Hocam... (İkinci kuşak); Okay tamam, anladıh! Bana itimadın yoh mu ya, tarif ettin işte, buluruz biz orayı, merah etme sen. (İkinci kuşak).

Pound-lira (para): Çocuumu evde dutamıyom hocam! İş gücü club pavyon oldu. Biz de tabii eşşeklik ittik. Ohutmadıh, para gazansın didik. Her şey para deal işte! Bi de ganı deli gibi atan çocu poundunan lirayınanhaşır neşir idersen olacaa bu... (Birinci kuşak).

Street-sokak (cadde): Londra'nın en havalı, bahalı streeti sokaa Oxford Hocam. Yalnız ordan bişii alma, paraña yazılı! Camden Town'da ucuz bazarlar gurulur (İkinci kuşak); Street sohañ dimediñ, adımladın buraları Hocam, maşşallah saa... (Birinci kuşak).

Student-talebe-öğrenci (öğrenci): Hem SOAS'ta student-öğrenci hem de geceleri hot dog satar burda (Üçüncü kuşak); İngiltere'de Türk aramana gerek yoh ki! Onnar garşına çıkar. İşçisi aşçısı, hacısı hocası talebesi, teacheri öğretmeni, studenti öğrencisi, gaçaa göçaa, druhçısı (drug) keşi köpaa... hepsi buriya doluşmuş.

Take away-sipariş-servis (sipariş): Sadece gelen misafire çalışsak bu kadar iyi olmazdı işimiz. Take away sipariş servis yapmamız lazım dediğimde, başlarda abimin kafasına pek yatmıyordu bu fikir. Az bi yaptık. Bahti ki iş iyi, valla kendi götürdü take awayi siparişi. (Üçüncü kuşak).

Tax-vergi (vergi): Golay olmadı buralarda dutunmah tabi. Önce eşşekler gibi garın tohluuna çalışırdıh, gaçaadıh. Elhamdürüllah gendi düğganımızı aşdıh şindik, para da kazanıyoh ama dert bitmiyo ki... İngiliz'in taxı vergisi virilmezse elinden alır valla ekmek tekneni... (İkinci kuşak); Altı aydan fazla galırsanız council taxı virgisi virirsiniz. Bunu holdan (hall) belediyeden sormah laazım (İkinci kuşak).

Teacher-öğretmen (öğretmen): İngiltere'de Türk aramana gerek yoh ki! Onnar garşına çıkar. İşçisi ahçısı, hacısı hocası talebesi, teacheri öğretmeni, studenti öğrencisi, gaçaa göçaa, druhçısı (drug) keşi köpaa... hepsi buriya doluşmuş (İkinci kuşak).

You know-biliyorsun (biliyorsun): You know biliyon ki abi sen orayı, benden daa ii gösterttiñ valla! (Üçüncü kuşak); Sen de biliyon, you know biliyon! Benden daa niye soran ki? (İkinci kuşak).

7. Sonuç:

7.1. İkilemeler, tarih boyunca Türkün, Türkçenin var olduğu bütün coğrafyada etkin olarak kullanılan kalıplaşmış sözlerdir. Türkçenin yaratma gücü, refleksi kendini İngiltere'deki Türkçe konuşan toplumda da göstermiş, dilin ihtiyacına uygun ikilemeler oluşturmuştur.

7.2. İTKT'nin dilinde tespit edilen, İngilizce+Türkçe (+Türkçe) sözcüklerle kurulmuş ikilemeler; benzer şekillerde kurulmuş Eski Uygur Türkçesindeki ikilemelere (Türkçe (T)+ Yabancı (Y), Y+T), üçlemelere (T+Y+T, Y+T+T, Y+T+Y, Y+Y+T, T+T+Y), dörtlemelere (T+Y+T+T, T+T+Y+T, Y+T+T+T, Y+Y+T+T) hem yapı hem de görev bakımından çok benzemektedir. Bu ikilemelerin görevi, yabancı sözcükleri Türkçe sözcüklerle açıklamak, topluma tanıtmak ve toplum tarafından kabulünü sağlamaktır. Yapıları ve asıl görevleri aynı olan benzer ikilemeleri Türkçenin çeşitli tarihî ve çağdaş lehçelerinde görmek mümkündür. Dîvân-ı Hikmet'teki *Sübhân İgem "Allah", sorug suâl "soru"* (Yıldız 2011:42-43), TT'ndekilik *kıyafet*, TT ağızlarında *nahuşlu (<nakş) diğişli, çorabım (<Fars cürâb) çaruum* (Alkaya 2008:39) gibi örnekler bunlardan

bazılarıdır. Özellikle Eski Uygur Türkçesi üzerinde durmamızın nedeni, böyle ikilemelerin sayısının Uygur metinlerinde oldukça fazla olmasıdır.

7.3. Bir sözcüğü Yabancı diğeri/diğerleri Türkçe olan ikilemelerde asıl amaç “açıklayıcı olmak” olduğundan, ses uyumuna, ahenge dikkat edilmez.

7.4. Bir tarafı eski (arkaik, mağlup), diğeri çağdaş Türkçe sözcüklerle kurulmuş ikilemelerde de “açıklayıcı olma” amacı, özelliği vardır. Bu tür ikilemelerde kullanımdan düşmüş, anlamı unutulmuş eski sözcükler, çağdaş Türkçe sözcüklerle açıklanır.

7.5. Bir sözcüğü Yabancı diğeri/ diğerleri Türkçe olan ikilemelerde eş/benzer anlamlı sözcükler (sinonim) kullanılır. Bu tür ikilemeler zıt anlamlı sözcüklerden (antonim) oluşmazlar. Ne Eski Uygur Türkçesinde ne de İTKT’de böyle bir yapıya rast gelinmiştir.

7.6. Bu tür ikilemeler, Eski Uygur Türkçesinde yeni kabul edilen dinleri yaymak için oluşturulan metinlerin anlatım gücünü arttırmak gayesiyle oluşturulmuştur. Okuyucuyu veya metnin okunduğu anda orada bulunanları etkilemek, dikkatlerini metne çekmek için ikilemelere müracaat edilmiştir. İTKT’nin dilindeki ikilemeler, İngilizce sözcükleri açıklamanın yanında, konuşma dilindeki bazı ifadelerin, anlatımların daha iyi vurgulanması için de kullanılır. Not aldığımız örneklerin bazılarında, o anda bahsi geçen konuyla ilgili, dinleyeni etkilemek için özellikle İngilizce+Türkçe ikilemeler kullanıldığını duyduk, not ettik.

7.7. Yabancı ve Türkçe sözcüklerle kurulan ikilemelerde genellikle yabancı sözcük ilk sırada yer alır. İTKT’nin dilindeki ikilemelerin hemen tamamı bu kurala uymaktadır. Eski Uygur Türkçesindeki ikilemelerin geneli de böyle kurulmuştur. Bazen yabancı sözcüğün ilk sırada olmadığı örnekler de vardır. TT’de Türkçe sözcüğün ilk sırada olması, ifadelerin kalıplaşması için bir kural gibidir.

7.8. İTKT’deki İngilizce+Türkçe sözcüklerle yapılan ikilemelerin ömrü, İTKT’nin gelişmişlik/egitim durumuyla doğru orantılıdır. İTKT İngiltere’ye ve İngilizceye entegre oldukça, tıpkı dil karışmasında olduğu gibi bu tür ikilemeler de tarih sahnesinden çekilecek veya tam bir kalıp ifadeye dönüşüp bir şekilde varlığını sürdürecektir.

7.9. İTKT’deki bu türdeki ikilemeler sadece konuşma dilinde varlığını sürdürmektedir. Yazı dilinde kullanılmaları, yakın zaman için imkânsız gibidir. Çünkü bu toplumdaki yazı dili Türkiye Türkçesinin kurallarıyla oluşturulmaktadır.

7.10. Bütün, kendini oluşturan parçalardan çok farklı bir şeydir. İkilemeler de tıpkı birleşik isimler gibi parçalarının özelliklerinden yapı ve

anlam bakımından sıyrılıp yeni bir “şey” olurlar. Bu çalışmanın konusu olan İTKT’deki ikilemeler henüz Türkiye Türkçesindeki gibi sağlam bir kalıp oluşturmuş değildirler. Bu yapılar, bazı aydınların dilinde sıkça rastladığımız “bir kavramın Türkçesi dışında başka dillerdeki karşılığını kullanma” alışkanlığından daha sahici, ama dilimizde hiç sırtmadan kullandığımız güzel bir ikileme kadar da kaliteli birlikler değildir. Belirlediğimiz cümlelerde, ikilemelerdeki Türkçe sözcük, şimdilik İngilizce sözcüğü taşımaktadır. Gelecekte bu yapıların dağılma ihtimali, kalıcı olma ihtimalleri kadar kuvvetlidir. Bunu kesin bir şekilde öğrenmenin tek yolu, beklemektir.

8. Kısaltmalar:

Clauson	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish.
DKH	:Dede Korkut Hikâyeleri
DLT	:Dîvânu Lûgati't-Türk
İTKT	:İngiltere'deki Türkçe Konuşan Toplum
TDK	:Türk Dil Kurumu
TT	:Türkiye Türkçesi
Uyg.	:Eski Uygur Türkçesi

9. Kaynakça (Bibliyografya):

- ABİK, Deniz (1999), (İsim 1+II/II) (İsim 2 +II/II) "Kuruluşundaki İkilemeler", VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul 08-12 Kasım 1999.
- AĞAKAY, M. A. (1953), "İkizlemeler Üzerine", *Türk Dili III/16*, Ankara: 189-191.
- AĞAKAY, M. A. (1953), "İkizlemeler Üzerine", *Türk Dili III/17*, Ankara: 268-271.
- AĞAKAY, M. A. (1954), "Türkçede Kelime Koşmaları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara: 97-104.
- AKERSON, Fatma (1982), "Türkçenin Çeviride Tam Değerlendirilmeyen Bir Özelliği: İkilemeler", *Çağdaş Eleştiri* 6, 49-52.
- AKSAN, Doğan (1999), *Anlambilim*, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, Yeşim (2001), "Türkçede Zaman Anlatımı ve Kimi İkileme Yapıları", XV. Dilbilim Kurultayı, İstanbul.
- AKSAN, Yeşim (2001), "Türkçede Zaman Anlatımı ve Kimi İkileme Yapıları", XV. Dilbilim Kurultayı, İstanbul: 115.
- AKSOY, Ömer Asım (1988), *Ana Yazım Kılavuzu (2. Baskı)*, İstanbul: Adam Yayınları.
- AKTAN, Bilal (2010) "Divânü Lûgati't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 28 (Güz): 1-12.
- AKTAŞ, T. (1996), "Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçe İkilemeler", *Türk Dili* 539 (Kasım): 565-575.
- AKYALÇIN, Necmi (2007), *Türkçe İkilemeler Sözlüğü (Tanıklı)*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- AKYALÇIN, Necmi (2014), "Evaluation in relation to structure and meaning properties of Turkish reduplication", *International Journal of Language Academy*, *Volum 2/2 (Summer)*: 183-194.
- AKYALÇIN, Necmi, Özlem Öztuncer (2004), "Yaşar Kemal'in Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Adlı Romanındaki İkilemeler", *Folklor Edebiyat Dergisi* 37: 133-165.
- ALKAYA, Ercan (2008), "Orta ve Doğu Karadeniz Ağzlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies* 3/3 (Spring): 37-76.
- AŞCI, Ufuk Deniz (2013), "İngiltere'deki Türkçe Konuşan Toplumda İki Dillilik (Bilingualism) ve Dil Karışması (İnterference)", *Bengü Belek*, Ankara: 101-122.
- ATALAY, Besim (1998-1999), *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-IV (4. Baskı)*, Ankara: TDK Yayınları.

- AYDIN, E. (1997), "Orhun Yazıtlarında Hendiadyoinler", *Türk Dili* 544: 417-421.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1993) *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CAN, Meltem (2010), *Eski Uygur Türkçesinde İkileme*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- ÇAĞATAY, Saadet (1940-1941), "Uygurcada Hendiadyoinler", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: 97-145. Aynı makale için bk. (1978) "Uygurcada Hendiadyoinler", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara, 29-66: AÜDTCF Yayınları; 100. *Doğum Yıldönümüne Armağan Prof. Dr. Saadet Çağatay'ın Yayınlanmış Tüm Makaleleri, C 1*(Haz. Aysu Ata), İstanbul, 2008: Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı Yayınları: 234-269.
- ÇAĞIRAN, Önder (2004), "Osman Nedim Tuna'nın İkilemelerindeki Ünsüz Dizisine Bazı Ekler", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I (20-26 Eylül)*, Ankara: 689-692.
- ÇORAKLI, Şahbender (2001), "Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 17: 53.
- ÇORAKLI, Şahbender (2005), "Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler II", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 27: 41-44.
- DURGUT, Hüseyin (2004), "Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I (20-26 Eylül)*: 805-814.
- EMRE, Ahmet Cevat (1945), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- ERDEM, Mehmet Dursun (2005) "Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", *Bilig* 33 (Bahar): 189-225.
- EREN, Hasan (1949), "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VII/2*, Ankara: 283-286.
- ERGİN, Muharrem (2000), *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- FOY, Karl (1899), "Studien zur Osmanischen Syntax, Das Hendiadyoin und die Wortfolge 'ana baba'" Mittheilungen des Seminars für Orientalische Sprachen ,MSOS II-2, Berlin : 105-136.
- GÖKÇEOĞLU, Mustafa (2004), *Kıbrıs Türk İkilemeleri ve Yansıma Sesleri Sözlüğü*, Lefkoşa/Kıbrıs: Eğitim Vakfı Yayınları.
- GÜNER Dilek, Figen (2004), "Altay Türkçesinde İkilemeler", *Bilig* 28 (Bahar): 83-100.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1981), *Türk Dilinde İkileme*, Ankara: TDK Yayınları.
- HENGİRMEN, Mehmet (2002), *Türkçe Dilbilgisi* (4. Baskı), Ankara: Engin Yayınları.
- KARA, Mehmet (2009), "Hakas Türkçesinde İkilemeler", *Gazi Türkiyat* 4 (Bahar): 35-62.
- KARGI ÖLMEZ, Zuhâl (1997), "Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1)", *Türk Dilleri Araştırmaları* 7: 19-40.
- KARGI ÖLMEZ, Zuhâl (1998), "Kutadgu Bilig'de İkilemeler (2)", *Bahşı Öğdisi* 60. *Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı*, Freiburg-İstanbul, 235-260: Simurg Yayınları.

- KORKMAZ, Z. (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- KÖSE, Nerin (2002), "Seyitbek Destanı'nda Müstakil Türler ve İkilemeler", *Türk Kültürü XL/473*: 526-548.
- MARCHAND, H. (1952), "Alliteration, Ablaut und Reim in der Türkischen Zwillingsformen", *Oriens V/1*, Leiden: 60-69; <http://www.jstor.org/stable/1579322>.
- NAGY, K. Eva (2004), "İki Taşla Bir Kuş...Çağataycada Hendiadyoin", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I (20-26 Eylül)*, Ankara: 1125-1136.
- ÖLMEZ, Mehmet (1998), "Eski Uygurcada *oduk sak* İkilemesi Üzerine", *Türk Dilleri Araştırmaları 8*: 35-47.
- ÖZ, Aynur (1997), "Özbek Türkçesinde İkileme", *AÜDTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi XII/1*: 287-311.
- ÖZKAN, Mustafa (2004), "Deyimleşmiş İkilemeler", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı II (20-26 Eylül)*, Ankara: 2289-2318.
- ÖZTÜRK, Sevgi (2008), "Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler", *Turkish Studies 3/4 (Summer)*: 1036-1048.
- SERTKAYA, Osman Fikri (1986), "Maitrisimit Nom Bitig", *TDAY-Belleten 1982-1983*: 253-271.
- SEV, Gülsel (2004), "Dîvânü Lügati't-Türk'te İkilemeler", *Türk Dili 634*: 497-510.
- SUÇİN, Mehmet Hakkı (2006), "Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi", *Ekev Akademi Dergisi 28 (Yaz)*: 281-294.
- ŞAHİN, Hatice (1997), "Ferah-nâmede Geçen İkilemeler Üzerine" *Osmanlı Araştırmaları XVII*: 125-135.
- ŞAVK, Ülkü Çelik (2003), "Kırım Tatarcasında İkilemeler", *Türkbilig 6*: 37-40.
- ŞEMSETTİN Sami (2009), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ŞEN, Serkan (2002), *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- ŞEN, Serkan (2005), "Standart Türkiye Türkçesinde İkilemelerle Yaşayan Tarihî Sözcükler", *Şinasi Tekin Anısına Uygurlardan Osmanlıya*: 685-703: Simurg Yayınları.
- TEKİN, Şinasi (2001), *İştikakçının Köşesi*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- TEKİN, Talât (2003), *Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tanyukuk)*, İstanbul: Yıldız Yayınları.
- TİETZE, Andreas (1966), "Reduplikasyon ve (r) ile Kurulmuş Çift Sözcükler", *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara: 423-429.
- TOPRAK, Funda (2005), "Harezmi Türkçesinde İkilemeler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi V/2*: 277-292.
- TUNA, Osman Nedim (1948), "Türkçede Tekrarlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III/1-2*, İstanbul: 429-447.
- TUNA, Osman Nedim (1950), "Türkçede Tekrarlar 2", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IV/1-2*, İstanbul: 35-82.

- TUNA, Osman Nedim (1986), "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1982-1983: 163-228.
- ULUTAŞ, İsmail (2007), "Kırgız Türkçesinde İkilemeler", *Akademik Bakış 13 (Ekim)*: Makale No 2.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1997), "Dede Korkut Destanlarında, Üçlemeler, Dörtlemeler, Beşlemeler", *Bilge Dergisi, TDTK AKM Yaz/13*: 20-25.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1998), "Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler", *Türk Dili 557*: 464-470.
- VURAL, Hanifi (2004), "Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül)*, Ankara, TDK Yayınları: 3089-3094.
- YASTI, Mehmet (2007), "Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve Şekil Özellikleri", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 21 (Bahar)*: 51-87.
- YILDIZ, Hüseyin (2010), "Süleyl ü Nev-Bahar'da İkilemeler Üzerine", *Mâî Dergisi 2/5*: 51-53.
- YILDIZ, Hüseyin (2011), "Divân-ı Hikmet'te İkilemeler Üzerine", *IJSES 1 (1)*: 41-46.
- YÜCE, Nuri (1998), "İkilemelerdeki İlginç Problemler", *Bahşi Ögdisi (60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı)*, *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 21*, İstanbul-Freiburg: 419-427: Simurg Yayınları.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1995), *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, Ankara: TDK Yayınları.